

Житомирський державний університет імені Івана Франка
Соціально-психологічний факультет
Кафедра соціальної та практичної психології

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ

Збірник наукових праць викладачів та студентів

Випуск 1

Житомир
Вид-во ЖДУ ім. І.Франка
2015

*Рекомендовано до друку вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол №5 від 11.12.2015р.)*

Рецензенти:

- С.М. Симоненко** – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського
- В.О. Климчук** – кандидат психологічних наук, професор кафедри психології Українського Католицького Університету
- Л.П.Бутузова** – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології Житомирського державного університету імені Івана Франка

П49 Прикладні аспекти психології особистісного зростання. Збірник наукових праць студентів та викладачів. Випуск 1. / За ред. Л.П. Журавльової, Н.Ф. Портницької, Ю.Ю. Дем'янчук. – Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка. 2015. – 130 с.

У збірнику наукових праць «Прикладні аспекти психології особистісного зростання» представлені результати науково-дослідної діяльності викладачів кафедри та результати роботи студентських психологічних гуртків та проблемних груп.

Статті подано в авторській редакції.

ЧИННИКИ ТА МЕХАНІЗМИ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ

1.	Гавриловська К. Психологічна складова нормативно-правової регуляції поведінки особистості.....	6
2.	Дем'янчук Ю. Використання методів арт-терапії у роботі практичного психолога.....	9
3.	Котлова Л. Психологічний аналіз учбових конфліктів.....	11
4.	Котлова Л., Саух Т. Теоретичний аналіз факторів задоволеності шлюбом подружжя.....	15
5.	Кириченко В. Психологія споживчої поведінки.....	17
6.	Кулаковський Т. Формування підприємницьких компетенцій як завдання практичної психології.....	24
7.	Литвинчук А. Місце емпатії в структурі екологічної самосвідомості особистості.....	29
8.	Мазяр О. Психологічний експеримент І.О. Сікорського.....	33
9.	Можаровська Т. Особливості розвитку екологічної свідомості у підлітковому віці.....	35
10.	Фальковська Л. Архетип справедливості в українських казках.....	37
11.	Шмиглюк О., Зарицька Б. Теоретичний аналіз проблеми самосвідомості у психологічній науці.....	40

ОСОБИСТІСНЕ ЗРОСТАННЯ: ВІКОВІ ТЕНДЕНЦІЇ

12.	Гавриловська К., Скрицька К. Чинники формування інтернет - залежності в юнацькому віці.....	43
13.	Гавриловська К., Шаховець Ю. Особливості емоційної сфери дітей з синдром Дауна.....	45
14.	Котлова Л., Бродовська А. Аналіз результатів дослідження прояву шкільної тривожності молодших школярів з різним рівнем навчальної успішності.....	47
15.	Котлова Л., Дідківська В. Зв'язок рівня комунікативності та інтернет – залежності в юнацькому віці.....	49
16.	Кирильчук І. Дослідження ціннісної сфери школярів при переході з молодших до середніх класів.....	51
17.	Кириченко В., Яцинюк Д. Психологічні особливості споживчої поведінки молоді.....	57
18.	Портницька Н., Войцехівська Ю. Гендерні особливості	

	стратегіальних тенденцій розвитку творчих здібностей у молодшому підлітковому віці.....	60
19.	Портницька Н., Долінчук І. Порівняльний аналіз ефективності опитувальників та психосемантичних методів у вивченні образу майбутнього подружнього партнера у юнацькому віці.....	64
20.	Портницька Н., Хомутовська О. Особливості прояву самостійності підлітків залежно від стилю материнського виховання.....	67
21.	Портницька Н., Чупріна С. Образ ідеальної дитини у свідомості батьків підлітків.....	69
22.	Савиченко О., Манілов Ю. Вікові особливості сприймання політичної реклами.....	71

ОСОБИСТІСНЕ ЗРОСТАННЯ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ РАКУРС

23.	Весельська А. Вплив особистісних характеристик на розуміння музичних творів.....	75
24.	Гавриловська К., Зверева І. Особливості мотиваційної сфери військовослужбовців.....	78
25.	Гавриловська К., Опанчук Т. Психосемантичні характеристики образу кохання у масовій свідомості.....	80
26.	Гавриловська К., Роїк І. Порівняльний аналіз емоційних станів молодих матерів із різним соціальним статусом.....	83
27.	Котлова Л., Драган С. Аналіз гендерних особливостей ставлення до грошей у студентському середовищі.....	86
28.	Котлова Л., Гарбовська І. Порівняльний аналіз ставлення чоловіків та жінок до поняття «конфлікт».....	88
29.	Котлова Л., Ковальчук В. Динаміка професійної мотивації студентів-психологів першого і п'ятого курсів.....	92
30.	Котлова Л., Ковтун В. Дослідження рівня комунікативної компетентності студентів-психологів 1 та 3 курсу	94
31.	Котлова Л., Осінчук Л. Дослідження стилів поведінки в конфліктній ситуації в студентів з різним соціометричним статусом у групі.....	98
32.	Кириченко В., Божук І. Ефективність використання елементів еротики у рекламі.....	100
33.	Мазяр О., Міліневська Е. Суперечності між декларованими цінностями та реальною поведінкою студентів гуманітарних спеціальностей.....	102

34.	Савиченко О., Дубова С. Розвиток мотивації досягнення студентів в умовах неформальної освіти.....	106
35.	Тичина І., Листопадська М. Професійний вибір в уявленнях сучасних старшокласників.....	108

ОСОБИСТІСНЕ ЗРОСТАННЯ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДІАГНОСТИКИ ТА СУПРОВОДУ

36.	Гречуха І. Ціннісна підтримка літературно обдарованих старшокласників: на прикладі роботи українських та польських літературних осередків.....	112
37.	Дем'янчук Ю., Шмиглюк О. Структура психологічного портрету дитини у роботі з проєктивними техніками.....	116
38.	Загурська І. Кризові моменти в розвитку самооцінки першокласників.....	118
39.	Кирильчук І., Черняєва В. Психометрична характеристика тесту визначення рівня навчально-пізнавальної активності студентів ВНЗ.....	122
40.	Тичина І., Байдюк А., Жигун Ю., Кухарчук В., Лобода О. Рефлексія досвіду тренінгової роботи з дітьми, що потребують корекції розумового розвитку.....	125

Як бачимо, проєктивний метод «Неіснуюча тварина» має широкий діагностичний спектр застосування. Перевагами методу є: інформативність (дозволяє акцентуватися на багатьох психологічних особливостях), легкість у проведенні (займає небагато часу, потребує мінімум засобів), універсальність (може бути діагностичним інструментом, терапевтичною технікою, способом налагодження контакту з клієнтом), природність (звична форма роботи для дітей і знайома для дорослих), варіативність (можливість повторного використання на різних етапах консультативного процесу), спосіб комунікації між психологом та клієнтом (при ускладненому процесі вербалізації внутрішнього стану дитини/дорослого).

Окрім такої «універсальності» проєктивна техніка має і свої недоліки. По-перше, низька надійність дослідницьких даних. По-друге, вимагає підтвердження сформульованих гіпотез іншими, стандартизованими об'єктивними методиками [2].

Запропонована структура аналізу малюнку може бути використана під час роботи з іншими проєктивними техніками. Змістовна частина блоків варіюється залежно від предмету дослідження, що дозволяє зручно, інформативно та систематизовано представити результати дослідження клієнтам.

Список використаних джерел

1. Арт-терапия – новые горизонты / под ред. А. И. Копытина. – М.: Когито-Центр, 2006. – 432 с.
2. Венгер А. Л. Психологические рисуночные тесты / А. Л. Венгер. – М.: Владос-пресс, 2006. – 231 с.
3. Добряков И. Семейный диагноз и семейная психотерапия / И. Добряков, И. Никольская, Э. Эйдемиллер. – СПб.: Речь, 2006. – 457 с.
4. Яценко Т. С. Малюнок у психокорекційній роботі психолога-практика / Т. С. Яценко, М. Г. Чобітько, Т. І. Донцевич. – Черкаси: "Брама", – 2003. – 216 с.

Інна Загурська

кандидат психологічних наук, доцент

КРИЗОВІ МОМЕНТИ В РОЗВИТКУ САМООЦІНКИ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Нова соціальна ситуація розвитку в молодшому шкільному віці передбачає зміну не лише провідної діяльності, а й охоплює усі сфери життя дитини. Успішність адаптаційного процесу значною мірою залежить від тієї системи ситуаційних самооцінок, яка склалася ще до вступу до школи. Позитивні вектори розвитку ситуаційних самооцінок дозволяють підтримати належний рівень загальної

самоповаги, який вкрай необхідний та є підґрунтям для оптимального пристосування до нової життєвої ситуації. Структура самоповаги або загальної самооцінки складається із когнітивних та морально-емоційних компонентів, які й визначають змістове наповнення ситуаційної самооцінки. Уявлення дитини про власні окремі вміння, що стосуються тієї чи іншої діяльності, дозволяють визначити ті відправні точки особистісного розвитку, які в подальшому можуть гарантувати визнання та схвалення з боку соціального оточення. Звернення до соціальних стосунків, як до засобу отримання цього визнання, дозволяє *розвиватися самооцінці на морально-емоційному рівні*. Морально-емоційний рівень самооцінки є своєрідним трафаретом, через який дитина дивиться на інших та шукає серед них власне соціальне місце. Саме тому цей рівень самооцінки є базовим на шляху до успішної соціальної та діяльнісної адаптації.

У табл. 1 представлений аналіз основних кризових моментів у розвитку самооцінки на морально-емоційному рівні та можливі шляхи їх подолання. Оптимальність розвитку самооцінки на морально-емоційному рівні забезпечує в подальшому усвідомлення учбових дій як засобів підтримання самооцінки.

Таблиця 1

**Аналіз кризових моментів у розвитку самооцінки
на морально-емоційному рівні**

Кризові моменти у розвитку самооцінки на морально-емоційному рівні	Наслідки кризових моментів	Шляхи та прийоми подолання кризових моментів
Виокремлення соціально бажаних форм поведінки у школі, які <i>не є регуляторами діяльності</i> , однак набувають статусу значимих критеріїв для оцінки себе та інших.	Певна неадекватність у сприйманні навчального процесу, одним з проявів якої є уявлення учнів про те, що лише точне відтворення поданої вчителем інформації є гарантією високої шкільної успішності (<i>«Гарні оцінки ставлять за те, що учень відповідає так, як у книжці, або так, як сказав вчитель»</i>).	- розвиток рефлексії здібностей (використання діагностично-розвивальної методики вивчення динамічних механізмів розвитку творчих здібностей (МВДЗ) О. Л. Музики); - розвиток соціальної рефлексії (виокремлення референтних осіб, які можуть надати психологічну підтримку; виділення актуальних та перспективних особистісних якостей, які допомагають досягти успіху та підвищити зальний рівень самоповаги).

Використання компенсаційних механізмів у поясненні причин поведінки інших людей та власної поведінки («Якщо людина нічого не вміє, то вона може плакати. Але це ж непогано, бо вона може бути доброю»).	Відсутність зв'язку між розвитком особистісних якостей та діяльністю, шкільна дезадаптація. Самооцінка набуває компенсаторного характеру та вибудовується на засадах нетривкої ситуативної підтримки, на тимчасовій симпатії чи антипатії, а не на основі успіхів у діяльності.	Надання ціннісної підтримки за допомогою ситуацій соціального співробітництва між учнями. Соціальне співробітництво створює сприятливі умови для усвідомлення критеріїв визнання. Для цього учні можуть використовувати такі словесні формули: «похвалити за...», «цьому учневі найкраще вдалося...», «потрібно попрацювати над.. », «із завданням найкраще справився..., тому що... » тощо.
Компенсація браку визнання через знецінення досягнень інших.	Низький рівень усвідомлення власних здібностей позбавляє самооцінку регулятивної функції та робить її компенсаторною. Успіхи у навчальній діяльності сприймаються як випадковість та пояснюються везінням.	- розвиток рефлексії актуальних та перспективних учбових здібностей (використання діагностично-розвивальної методики вивчення динамічних механізмів розвитку творчих здібностей); - надання ціннісної підтримки у спеціально створених ситуаціях співробітництва між учнями.
Страх перед оцінюванням; нерозуміння учнями критеріїв зовнішнього оцінювання.	Недиференційована самооцінка учнів. Невдача в окремому виді діяльності зумовлює глобальне незадоволення собою та відмову від включення в іншу діяльність.	- виділення вчителем разом з учнями чітких критеріїв зовнішнього оцінювання; - розвиток ретроспективної та проєктивної самооцінки здібностей (один із прийомів може ґрунтуватися на методі дослідження самооцінки Т. В. Дембо – С. Я. Рубінштейн).

Виділені шляхи та прийоми подолання кризових моментів у розвитку самооцінки на морально-емоційному рівні можуть бути використані у комплексній програмі психологічної підтримки першокласників у період адаптації до шкільного навчання.

Теоретичний аналіз проблеми показав значимість морально-емоційного рівня самооцінки для позитивного самоставлення та успішної шкільної соціальної та діяльнісної адаптації. Уявлення дитини про власні окремі вміння, що стосуються тієї чи іншої діяльності, дозволяють визначити ті відповідні точки особистісного розвитку, які в подальшому можуть гарантувати визнання та схвалення з боку соціального оточення. *Звернення до соціальних*

стосунків, як до засобу отримання цього визнання, дозволяє розвиватися самооцінці на моральнісно-емоційному рівні.

Результати проведеного дослідження показали, що на початку навчання у першому класі учні виділяють соціально бажані форми поведінки у школі, зміст яких пояснюють лише поверхово. Бажані форми поведінки учні найчастіше описують за допомогою таких конструктів: «не викрикує», «тихо поводить ся», «не плаче», «посміхається», «не б'ється» тощо. У структурі самооцінки особистісні якості моральнісного змісту часто виконують компенсаторну функцію по відношенню до вмінь та здібностей. Це характерно для того випадку, коли відсутній зв'язок між особистісними якостями та діяльністю, в якій ці якості можуть розвиватися. Саме це є однією з причин шкільної дезадаптації та ознакою кризових моментів у розвитку самооцінки на моральнісно-емоційному рівні. Загалом можна виокремити ряд кризових моментів у розвитку самооцінки на моральнісно-емоційному рівні: виокремлення соціально бажаних форм поведінки у школі, які *не є регуляторами діяльності*, однак набувають статусу значимих критеріїв для оцінки себе та інших; використання компенсаційних механізмів у поясненні причин поведінки інших людей та власної поведінки; компенсація браку визнання через знецінення досягнень інших; страх перед оцінюванням; нерозуміння учнями критеріїв зовнішнього оцінювання.

Визначено, що основою психологічної допомоги у подоланні виділених кризових моментів є розвиток рефлексії вмінь, здібностей та особистісних якостей. Взаємодія саме цих структурних компонентів допоможе першокласникам вибудувати власний вектор особистісного розвитку.

Список використаних джерел

1. Музика О.Л., Загурська І.С. Самооцінка і розвиток творчих здібностей: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / О.Л. Музика, І.С. Загурська. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 144 с.
2. Онисюк О.А. Психологічні особливості особистісного розвитку молодших школярів: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова / О.А. Онисюк. – К., 2001. – 20 с.
3. Оштук Л.О. Емоційно-ціннісне ставлення до себе як регулятор учбової діяльності школяра / Л.О. Оштук // В кн.: Система цінностей як регулятор педагогічної взаємодії. Тези доповідей наук.-практичної конф. – К., 1994. – С.78-79.

Збірник наукових праць викладачів та студентів

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ

Випуск 1

Укладачі Журавльова Л.П., Портницька Н.Ф., Дем'янчук Ю.Ю.

Художнє оформлення обкладинки Кириченко В.В.